

Gyönki Viktória

Deviancia, bűn és kitaszítás a középkori Izlandon*

Mi lehet rosszabb a halálnál? Talán ez a gondolat is megfordult a törvényhozók fejében, akik a kitaszítás büntetését megalkották. A büntetésforma lényege a bűnös kirekesztése a társadalomból; ez egyben vagyon- és hatalomvesztést is jelentett. A kitaszítás egészen a középkorig szerves része volt és maradt a germán törvénykezésnek. Éppen úgy megtalálható a száli frankok törvényeiben, mint a norvégoknál, vagy az izlandiaknál, és a kitaszított bűnös alakja a korabeli irodalmakban is megjelent. Jó példa erre a középkori Izland, amelynek törvényeiben és gazdag irodalmi örökségében egyaránt fellelhető ez a büntetés.

A tanulmány célja, hogy bemutassa a kitaszítás intézményét, ahogy az a középkori izlandi és norvég törvényekben ránk maradt. E a forráscsoport vizsgálatával láthatjuk, mely bűnök vonták maguk után ezt a büntetési formát, így általa felvázolhatunk egy képet egyrészt a büntetés módjáról, másrészt pedig arról, hogy mely viselkedésformákat tekintették deviánsnak a középkori Izland és Norvégia társadalmában. A skandináv irodalmat is megihlető büntetési formáról számos olyan történet, saga maradt fenn, amelyek szereplői között kitaszítással sújtott személyeket találunk, sőt, olyanok is akadnak, amelyeknek főszereplői maguk a kitaszítottak. Róluk, a társadalom peremén élő emberekről lesz szó a következőkben.

Izland benépesítése és törvénykezésének története

Izlandot 870 körül népesítették be főként Norvégiából érkező telepések. A kis sziget független államként működött az 1260-as évekig, amikor a Népgyűlés¹ (*Alþingi*) döntése nyomán Izland a norvég király fennhatósága alá került. Az első

* A szövegben található óészaki neveket, helyneveket, és egyéb elnevezéseket nem fordítottam le magyarra, és nem használtam azok modern izlandi változatait sem. A gyakran előforduló þ, Þ, illetve ð, Ð karakterek ma már csak az izlandi nyelvben élnek, ezek a zöngétlen [θ] és zöngés [ð] angol „th” megfelelői. Egyéb karakterek kiejtése: ø, ɔ = ö, æ = áj.

¹ A középkori Izlandon többféle népgyűlésről tudunk. Egyrészt a helyi népgyűlésekről (þing), amelyek feje a *goði* (törzsfő) volt, és évente több alkalommal tartották meg, másrészt a nyaranta megrendezett *Alþingi*, amelyre az egész országból érkeztek emberek. Több volt ez, mint a törvénykezés helyszíne: itt köttetek a megállapodások, házasságok.

évszázadokban tehát az izlandiak maguk szervezték meg saját közigazgatásukat. Izland korai történetéről több középkori forrás is fennmaradt. Ezek közül az egyik a 12. században keletkezett *Izlandiak Könyve* (*Íslendingabók*), amelynek szerzője Ari Þorgilsson. Ari életéről keveset tudunk, de annyi biztos, hogy közeli kapcsolatban állt a nagyhatalmú Haukdælir családdal,² valamint, hogy pap volt, és valószínűleg ismerte a latin krónikákat. Ari írásában megörökítette az izlandi nép életében történt fontos eseményeket, így például a kereszténység felvételét, a közigazgatási rendszer kialakítását, vagy éppen a törvények eredetét, keletkezését. Elbeszélése szerint egy Úlfjótr nevű izlandi férfi hajózott el Norvégiába, ahol több évig tanulmányozta a törvényeket.³ Az általa lefektetett Úlfjótr-törvény (**Úlfjótslög*)⁴ a nyugat-norvég Gulen népgyűlésben (*Gulaping*) használtak alapján készült. Ez azonban semmilyen formában nem maradt fenn. Magáról Úlfjótr-ról sem tudunk többet annál, mint hogy az ő nevéhez fűződik a fent említett törvénykönyv.

A latin betűs írásbeliség a kereszténységgel együtt terjedt el Izlandon. Ari Þorgilsson szerint a törvények írásba foglalására először 1117 telén került sor Haflíði Másson egy törvénytudó férfi vezetésével. Ezt a törvénykönyvet a következő évi Népgyűlésben mutatták be, amelynek sajnos egyetlen másolata sem maradt fenn. Az első írásba foglalt törvénykönyv, amelynek több másolata is fennmaradt, a *Grágás*. A legrégebbi töredék az 1150-re keltezett, AM 315 b fol. nevet viselő kéziratban található. Mivel ez a töredék időben közel esik a **Haflíðaskrá*, vagyis a Haflíði Másson és társai által összeállított törvénykönyv leírásához, kérdés, hogy felhasználtak-e részleteket a korábbi jogforrásból. Későbbi századokból teljes törvénykönyvek is fennmaradtak. A *Kónungsbók* vagy *Codex Regius* (GKS 1157 fol.)⁵ és a *Staðarhólsbók* (AM 334 fol.) nevű gyűjteményekben, amelyeknek lejegyzését 1250-re, illetve 1260 körülre helyezik. Ezenkívül más, 14–15. századi töredékek is ránk maradtak. A *Grágás* azonban ezekhez képest jelentős többletinformációval szolgál. Ez ugyanis nem csupán egyszerű törvénykönyv: bemutatja a közigazgatás felépítését és a törvényhozás menetét is.⁶

A kitaszítás

A kitaszítás büntetése több szekcióban is előfordul a *Grágás*ban. Izlandon a Törvényhozó Tanács (*Logrétta*) alkotta az új törvényeket, de ők döntöttek a kitaszítások ügyében is. Enyhítések ügyében is ez a fórum határozott. A kitaszításnak két

² Izlandon a 13. századtól kezdve hatalmi koncentráció figyelhető meg. Bizonyos családok egyre nagyobb befolyással rendelkeztek növekvő területeik fölött. Ezek közül egyik a Haukdælir család, akik Dél-Izlandon játszottak jelentős szerepet. Központjuk egyben intellektuális műhely is volt, amelyet elsősorban az egyházhoz való kötődés segített elő. A család tagja volt például Ísleifr Gizurarson, Skálholt első püspöke. Fia, Gizurr is püspök volt. Harmadik fia, a szintén papi pályát választó Teitr pedig Ari Þorgilsson nevelőapja volt. Ari az *Izlandiak Könyve*ben utal is arra, hogy nevelőapjától sok információt kapott írásához. (BYOCK, 1988. 155; PÁLSSON, 1969. 20.)

³ PÁLSSON, 1969. 7–9.

⁴ A * jel arra utal, hogy a kézirat, ha létezett is, mára már elveszett.

⁵ Jelen írás a *Kónungsbók* 1852-es kiadását használja a fordításokhoz. (FINSEN, 1974.)

⁶ GYÖNKI, 2017.

fokozata volt: az enyhébb, hároméves kitaszítás (*fjorbaugsgarðr*), amelynek leteltével az elítélt (*fjorbaugsmadr*) visszatérhetett hazájába. Abban az esetben viszont, ha az ítélet kimondását követő három évben nem hagyta el a szigetet, végleg kitaszították. Teljes kitaszításnak felelt meg az is, ha valakit két alkalommal hároméves kitaszításra ítélték. Sokak számára ez a büntetés inkább lehetőség volt: kereskedőnek álltak, vagy egy királyi udvarba kerültek katonai szolgálatba, így nem egyszer meggazdagodva, hírnévvel és tapasztalatokkal tértek vissza Izlandra.⁷

A teljes vagy végleges kitaszítás (*skóggangr*) gyakorlatilag örökös száműzetést jelentett Izlandon. Az elítéltet (*skógarmadr*) segíteni, rejtegetni, szállítani nem lehetett, ezért annak a társadalmon kívül, de továbbra is a szigeten kellett élnie. Ezzel szemben Norvégiában a kitaszítottak gyakran elhagyták a körzetet⁸ vagy az országot, hogy máshol kezdjenek új életet. Ennek egyik példája éppen Izland benépesítése. Közkedvelt saga-motívum, hogy egyesek Széphajú Harald zsarnoki uralma miatt hagyják el Norvégiát.⁹

A kitaszítás fokozataihoz kapcsolódva meg kell említenünk a büntetteket is. A törvényhozók súlyozták ezeket, és például a gyilkosságok között is különbséget tettek. A *Grágás* 88. paragrafusa így fogalmaz:

„*Þat er mælt ef maðr myrþir mann ok varðar þat skóggang.*“

„*Ha egy ember meggyilkol egy másik embert, legyen véglegesen kitaszított.*“¹⁰

Ebben az esetben azt jelentette a gyilkosság (*morð*), hogy az elkövető eltitkolta tettét, ezért súlyosabbnak ítélték cselekedetét. Ha valaki megölt egy másik embert, de a legközelebbi tanyára érve bejelentette a történetet, és beismerte tettét, úgy esélye volt arra, hogy enyhébb büntetést kapjon. Az ilyen tettet az emberölés (*víg*) szóval illették. Lehetősége volt arra is, hogy az áldozat hozzátartozóinak váltságot fizessen. Erről a *Grágás* a *Váltságfizetésről* című szekciójában (*Baugatal*) ír. A családtagokat rokonsági fok szerint körökre osztották, és ez alapján állapították meg, hogy ki milyen mértékben részesül a halottért kifizetett váltságból.¹¹ Ezzel le is zárult az ügy jogi része. Érdekeség, hogyha a sértett, mielőtt belehalt volna a sérüléseibe, bemutatta sebeit tanúknak, majd a támadó ezután bejelentette tettét,

⁷ POILVEZ, 2017.

⁸ Norvégia és Izland is körzetekre volt osztva a középkorban. Norvégiában négy törvénykezési körzet volt, amelyet a népgyűlések nevei jelölnek: *Eidsivaþing*, *Gulaþing*, *Frostaþing* és *Borgarþing*. 1223-ban két-két előljáró és törvényhozó gyűlés tartozott a körzetekhez. Kivételt képzett *Frostaþing*, ahol 3-3 volt ezek száma. (IVERSEN, 2017. 255.) Izlandot szintén négy negyedre osztották. A keleti, déli és nyugati negyedekben három-három, az északiban négy helyi gyűlés volt. Ezek felett a *goðik*, vagyis a törzsfők rendelkeztek – minden helyi gyűlés felett három-három. (MILLER, 1990. 20.)

⁹ Vö. például az *Egils saga*val. (BERNÁTH, 2016.) Habár voltak korábban is törekvések, kétségkívül Széphajú Harald volt az első, aki eredményesen fogott hozzá a norvég törzsi területek és királyságok egyesítéséhez. Uralkodásának pontos kezdete nem ismert, de a 9. század második felére tehető, és 932-ig tartott. Izland benépesítése már a 870-es évektől elkezdődött, így vitatható, hogy kizárólag Harald egyesítő törekvései álltak Izland benépesítése mögött. Valószínű, hogy a növekvő népsűrűség játszott közre a kivándorlásban elsősorban. (HELLE, 2003. 210–211.)

¹⁰ FINSEN, 1974. 154–157.

¹¹ FINSEN, 1974. 193–207.

a büntetés hároméves kitaszítás volt. A gyilkosság bevallását tehát egyértelműen enyhítő körülményként fogták fel.¹²

A fentiekben már említettünk néhány olyan óizlandi elnevezést, amelyeket a kitaszítottakra használtak, azonban ezeken kívül is akad még néhány, amelyeket az alábbi bekezdésben tárgyalunk. Aláhúzva a büntetésre, illetve a kitaszításra vonatkozó szavakat találjuk.

„Ef maðr verðr sekr um víg þat er hann vegr á Alþingi þá er sá maðr gilldr þremr morkum lögaura. Sá maðr er ok annarr svá gilldr er hann brennir menn inni. En inn þriðja þræll sá er vegr at dróttni sínum eða at dróttningu eða börn þeirra eða fóst. IV er morðvargr. Enn aðrir skógarmenn allir þá eru gilldir átta aurum.”

„Ha valakit emberölés miatt büntetnek (kitaszítanak) a Népgyűlésben, három márka vérdíjat tűznek ki a fejére. Második az, aki emberekre gyűjtja a házát; érte is ekkora vérdíj jár. Harmadik a szolga, aki megöli urát, vagy úrnőjét, vagy azok gyermekét vagy nevelt gyermekét. Negyedik a gyilkos. Az összes többi véglegesen kitaszított fején pedig nyolc márka vérdíj van.”¹³

A kiemelt terminusok arra utalnak, hogy a büntettek elkövetését súlyozták. A *sekr* jelentése, hogy egy adott személy büntetésben részesül. Ez lehetett váltságfizetés, de akár kitaszítás is. A *morðvargr* egy szóösszetétel: a korábban már említett *morð* gyilkosságot jelent. A *vargr* szó többféle jelentéssel bír: 1. farkas (állat), 2. tolvaj, rabló, 3. kitaszított. A későbbiekben részletesebben tárgyaljuk majd a kifejezést, ám itt érdemes megjegyezni, a szóösszetétel itt a *gyilkos* értelemben áll. Olyan bűnelkövetőre utal, aki nem vallja be tettét. Büntetése teljes kitaszítás, és így válik véglegesen kitaszítottá, amelyet a *skógarmaðr* szó jelöl. Az izlandi terminológiától eltérően a norvég törvénykezés leginkább a törvényen kívüli (*útlagr*) kifejezést használta a kitaszítottakra.

A *Grágás* különbséget tett a büntettek között, súlyozta az élet ellen elkövetett bűncselekményeket, és hasonló eljárást találunk a középkori norvég törvénykönyvekben is. Torstein Jørgensen kiemeli, hogy az „egyszerű” gyilkossági eseteknél súlyosabb büntetéseket a norvégok óészaki *níðingsdrápa* szóval illették, amelyet becstelens-, vagy orvgyilkosságként lehet értelmezni. Ilyen büntett volt például, ha valaki rágyújtotta a házat áldozatára, de az is, ha az illető *gríðníðingr* volt, vagyis, ha viselkedésével úgymond megölte a közösség békéjét.¹⁴ Például a nyugat-norvég Gulen népgyűlés törvénykönyvében olvasható 314-es szekció kimondja, hogy a viking hajókon szolgáló, fosztogató katonákat törvényen kívülinek nyilvánították. A formula a következőképpen nézett ki:

„þa ero þeir utlager. oc níðingar.”

„Így ezek törvényen kívüliek és becstelének (gonosztevők).”¹⁵

¹² FINSEN, 1974. 154–157.

¹³ A szerző fordítása. (GYÖNKI, 2017.)

¹⁴ JØRGENSEN, 2014. 68.

¹⁵ RIISØY, 2010. 19; MUNCH–KEYSER, 1846. 103.

A kitaszítás büntetése tehát az olyan cselekedetekhez kötődik szorosán, mint a testi sértés vagy az életellenes tettek. Ezekkel azonban korántsem ér véget a középkori skandináv társadalom által normaszegőként felfogott viselkedési mintázatok sora.

Deviáns viselkedés az izlandi sagákban

Az óészaki *níð* szó szóbeli sértést jelent, míg a *níðingr* fordítása gonosztevő, becsutelen vagy gazember, de jelenthet szerencsétlent is. Az antiszociális, deviáns viselkedést gyakran kötötték a *níðingr* szóhoz. A téma egyik kutatója, Bernt Ø. Thorvaldsen két csoportra osztotta a *níðingr* jelzővel illetett karaktereket az óészaki sagákban. Az első csoportba azokat sorolta, akik verbálisan inzultálják környezetüket, leginkább kifigurázva, vagy gúnyolva társaságukat. Erről a viselkedésről úgy tartották, hogy nemcsak a környezetüket és a társadalmat, de az isteneket is sértette, így beláthatatlan szerencsétlenséghez vezetett. Thorvaldsen a második csoportba azokat sorolta, akik áldozatként kapták a *níðingr* elnevezést, vagyis, akiket az istenek haragja balszerencsével sújtott.¹⁶ A következőkben ez utóbbit a középkori izlandi *Grettis sagá*ból vett példák segítségével illusztráljuk.

A *níðingr* szó megtalálható továbbá a sagáknál korábbi írásos emlékekben is. Svédországi rúna-köveken olvasható az az *óníðingr* kifejezés, amelyről Kirstel Zilmer kutatásai nyomán megállapítható, hogy a szóban forgó személy megbízhatóságára utal, ugyanis az „ó” egy tagadó előtag, és így a rúnafeliratok egy-egy becsületes személynek állítanak emléket, „nem becsutellenek” nevezve őket.¹⁷

Egy olyan társadalom, mint a skandináv, a férfiaktól harcias és férfias viselkedést várt el. Ha valakit az előbb említett módon szóban sértegettek, attól elvárható volt, hogy párbajra hívja ki gúnyolóját, és ezzel bizonyítsa, hogy helye van a társadalomban. Lehetősége volt jogi úton is elégtételt venni, ám az kevésbé volt dicsőséges.¹⁸

A *níð* és a *níðingr* szavak szóösszetételekben is fellelhetők. Az egyik ezek közül a *níðingsverk*, amelyet már a 19. században a kitaszítottakhoz kötött a német történeti jogi iskola (*Die Historische Rechtsschule*). Ám tévesen állították, hogy ez a hagyomány kizárólag a germán törvénykezésben fordulna elő. A másik véglet Elsa Sjöholm nevéhez köthető, aki szerint a kitaszítás a kereszténységből eredeztethető. Ezt Sverre Bagge norvég történész cáfolta azzal, hogy rámutatott, Sjöholm csak korlátozott számú, nem skandináv szöveget használt fel, így bizonyíthatta vélt igazát.¹⁹

A törvények és a rúnakövek mellett egy további forráscsoport még jobban megvilágíthatja, hogy a középkori skandináv társadalmakban milyen viselkedésformákat értelmeztek normaszegőként. Ezt a forráscsoportot az izlandi nemzetség-sagák teszik ki, amelyek az úgynevezett saga-korszakot (kb. 950-1050) mutatják be,

¹⁶ THORVALDSEN, 2011. 171–72, 182, 183.

¹⁷ A rúnakövek száma: Ög 77, Sm 5, Sm 37, Sm 131, Sm 2†, Sm 147. (ZILMER, 2005. 187.)

¹⁸ RIISØY, 2010. 20.

¹⁹ RIISØY, 2010. 19.

lejegyzésük azonban csak az 1200-as években kezdődött meg.²⁰ Társadalomtörténeti forrásként való felhasználásuk a 19. század óta megosztó kérdés. A 20. század elején az úgynevezett Izlandi Iskola megközelítése szerint a sagák nem tekinthetők hiteles forrásoknak, szemben a jogi vonatkozású szövegekkel. Ez gyökeres szakítást jelentett a 19. század felfogásával szemben. Az egyik, az iskolához tartozó kutató, Sigurður Nordal a *Hrafnkels sagát* elemezte. Meglátása szerint a történet nem tekinthető igaznak, mivel a szereplők nagy részének esetében nem lehet igazolni, hogy valóban éltek-e. Ezzel szemben a század végén az antropológiai megközelítés erősödött meg, amelynek képviselői az amerikai William Ian Miller és Jesse Byock. Megközelítésük alapja annak feltárása, hogy miként lehet ezen forrásokat használni arra, hogy a középkori Izland társadalmi berendezkedését rekonstruáljuk. Ugyanakkor figyelembe kell venni azt is, hogy a sagák évszázadokkal később kerültek írásos formában is rögzítésre ahhoz képest, amikor a bennük elbeszélte események megtörténhettek.²¹

A tanulmány második felében egy középkori izlandi saga alapján vázoljuk fel, hogyan kapcsolódott egybe a társadalom által deviánsnak ítélt viselkedés a kitaszítással. A *Grettis saga* egyike a késői, úgynevezett posztklasszikus sagáknak. Szerzője és keletkezésének pontos időpontja ismeretlen, de Vésteinn Ólason izlandi irodalomtörténész 1300 és 1450 közé teszi a késői sagák leírásának időpontját.²² E szövegekre általában jellemző a természetfeletti tulajdonságokkal rendelkező karakterek szerepeltetése. Szerkesztésmódjukat tekintve részben kompilációk; szerzőik korábbi sagákat és külföldi műveket is felhasználtak történeteik megírásakor.

A *Grettis saga* egyike annak a három történetnek, amelyeknek főhőse kitaszítottá válik. Grettir története más szempontból is érdekes: ő ugyanis az egyik azon kevés saga-hősök közül, akiknek életét egészen gyermekkorától kezdve megörökítették. A szerző gyakran mutatta be vonásait, amelyek alapján kirajzolódik jelleme. Nehezen kezelhető (*mjok óðæll í uppvexti sínum*), éretlen gyermekkorában (*ekki bráðgörr, meðan hann var á barnsaldri*), kellemetlen ember (*óþýðr*), senki sem tudta, milyen erős, mert nem birkózott (*eigi vissu menn görla afl hans, því at hann var ógliminn*), furfangos szavakban és tettekben egyaránt (*bellin bæði í orðum ok tiltekðum*), nem ült a tűzhely környékén (*eigi lagðisk hann í eldaskála*). A legutolsó jellemvonás magyarázata egy másik fogalomhoz, a *kolbítr*-hez köthető, amely szó szerint szénharapónak fordítható. Olyan ifjúra utaltak ezzel, aki visszahúzódnó volt gyermekkorában, de felnőve nagy tetteket vitt véghez. Ilyen típusú hősök gyakran jelennek

²⁰ A nemzetség-sagák témáját maguk az izlandiak adják. Hangsúlyosan azok, akik elfoglalták és benépesítették a szigetet, illetve a leszármazottak első néhány generációja. Az események központjában általában családok akár generációkon átívelő konfliktusai, vérbosszúi állnak. Izland jogi kultúrája is felelevenedik, hiszen sok vitás ügyet a népgyűlésekben igyekeztek elsimítani. Tudomást szerezhetünk az izlandiak viszonyáról más népekkel, mivel sok szereplő utazik különböző okokból például Norvégiába, a Brit-szigetekre, vagy Bizáncba. A nemzetségi sagákat több évszázadon keresztül jegyezték le, ezért becsült keletkezési idejük alapján három csoportra osztják őket: korai, klasszikus és posztklasszikus sagákra.

²¹ Lásd BYOCK, 2001; MILLER, 1990.

²² GUÐMUNDSON-ÓLASON-NORDAL-TÓMASSON, 1993. 42.

meg az úgynevezett hajdankori sagákban (*fornaldasögur*),²³ Grettir azonban nem ilyen hős. Külséjéről az alábbiakat tudjuk meg: vöröshajú és egészen szeplős (*rauðhærð ok næsta freknóttir*), széles arcú (*breiðleitr*), jóképű (*fríðr maðr sýnum*).²⁴

Grettir problémás gyermekkorát három történetben mutatja be a saga szerzője. A rábízott libák szárnyait eltöri, mivel túlzottan fárasztónak és unalmasnak találja őrzésüket. Felháborodott apja ezután arra utasítja, hogy vakarja meg a hátát. Mikor nekilát, a hason fekvő Ásmundr panaszkodni kezd fia gyengeségére. Erre Grettir egy olyan fém fésűt húz végig apja hátán, amit birkaszőr kifésülésére használtak. Végül Grettir megsebesíti apja nagy becsben tartott lovát. Anyja próbálja mentgetni, de Ásmundr képtelen elnézni fia tetteit.²⁵

Ahogy ezek a példák is illusztrálják, apja rideg viselkedését nehezen viselő Grettir már gyermekként is nehezen kezelhető környezete számára. Később, felcseperedve is sokszor kerül bajba: egyszer a népgyűlésbe tartva összekülönbözik egy társával egy ételhordó zsák miatt, akivel azon nyomban végez, amiért három évre kutasztítják. El kell hagynia tehát Izlandot, és úgy határoz, hogy Norvégiába hajózik. Utazás közben gúnyos verseket (*níðvísa*) farag, amelyekkel a legénység tagjait hozza ki a sodrából. Hafliði, a hajó kapitánya, hogy elkerülje az esetleges fegyveres összecsapást, arra kéri Grettirt, hogy inkább neki címezze gúnyverseit, és hagyja békén a tengerészeket. A történet jól végződik: a léket kapott hajóból Grettir a tengerészekkel együtt meri ki a vizet, és szerencsésen partot érnek Norvégiában.²⁶

Nem csak az izlandiak vették rossz néven a gúnyverseket. A már említett középkori norvég Gulen tartomány törvénykönyve a 138. paragrafusban így fogalmaz:

„*Ef maðr niðr annan:*

Engi maðr skal gera tungu nið um annan. ne trenið. En ef hann verðr at því kunnr oc sannr. at hann gerir þat. þa liggir hanom utlegð við. [...] Engi skal gera yki um annan. æða fiolmæle. þat heiter yki ef maðr mælir um annan þat er eigi maðr væra. Ne verða oc eigi hever verit. Veðr hann væra kono niundu nott hveria. Oc hever barn boret. Oc kallar gylvin. þa er hann utlagr. Ef hann verðr at því sannr.”²⁷

„*Ha egy ember gúnyol egy másikat:*

Senki se mondjon szóbeli sértést, és ne faragjon sértő faszobrot a másikról. De ha valakit ezzel vádolnak és bebizonyosodik, hogy ilyet tett, kutasztítással kell büntetni. [...] Senki se terjesszen zavaros szóbeszédet vagy képtelen történetet a másikról. Képtelen történet az, ha valakit olyannak mondanak, amilyen nem, vagy nem lehet, vagy soha nem is volt.

²³ A hajdankori sagák viszonylag újnak számítanak a nemzeti sagákhoz képest, mivel a legrégebbi is egy 14. századi kéziratban maradt fenn. Általában jellemző a történetekre, hogy az izlandi honfoglalás és a skandináv kereszténység előtti időszakra tekintenek vissza. A történetek nem realiztikusak, a szereplők kitaláltak, és sokszor természetfeletti lényeket vagy egzotikus helyszíneket tartalmaznak. Az irodalomtudomány mai álláspontja szerint ezek a sagák forrásként nem használhatóak, de tükrözik a 13–14. századi izlandiak kulturális igényeit. (GUDMUNDSON-ÓLASON-NORDAL-TÓMASSON, 1993. 167; CLUNIES ROSS, 2010. 77.)

²⁴ JÓNSSON, 1936. 36, 42.

²⁵ JÓNSSON, 1936. 36–42.

²⁶ JÓNSSON, 1936. 51–56.

²⁷ MUNCH-KEYSER, 1846. 57.

Mintha azt mondaná, hogy a másik férfi kilenc éjjelente nővé változik, és gyermeket vár, vagy hogy vérfarkas. Ha ez bizonyítható, kitesztják."²⁸

Ez a paragrafus nem csak a *Grettis sagá*hoz köthető hasonlóság miatt érdekes. Több olyan saga is akad, amelyben párhuzamot találhatunk a fenti paragrafussal. Ez arra utal, hogy a szerzők ismerték a törvényeket, és fel is használták azokat. A *Gísli saga súrssonar* (Gísli története) a *Grettis sagá*hoz hasonlóan egy kitesztott férfi sorsát örökíti meg. Két férfi, Kolbjörn és Skeggi is el akarja venni Gísli testvérét, Þordíst. Skeggi párbajra hívja ki a másik kérőt, aki azonban nem akar kiállni. Hogy családja és önmaga becsületét mentse, Gísli elmegy a párbaj helyszínére, Saxa szigetére. Skeggi időben megjelenik, de nem találja ott Kolbjörnt. „*Megkérte ekkor Skeggi Refret, faragjon két emberalakot Gísli és Kolbjörn képére, és úgy álljanak, egyik a másik hátuljánál. Hirdesse örökre szégyenüket.*”²⁹

A fent idézett 138. paragrafus második szakaszát az egyik saga beépítette szövegebe. A *Króka-Refs saga* (A Ravasz Refr története) ugyan Izlandon keletkezett, ám jóval azután, hogy a Gulen népgyűlés törvényei (*Gulapingslög*) érvényben voltak. Refr két gyilkosság után Grönlandra költözik, ahol megházasodik. Olyan nőt választ magának, aki korábban egy helybeli földműves, Þorgils fiának szerelme volt. A család bosszúból azt a hírt kezdi terjeszteni Refr-ről, hogy homoszexuális (*Refr inn rafi*), és annyira kívánja a férfiak társaságát, hogy kilenc naponként nővé változik. A gúnyolódás nemcsak azért születik, mert Refr elvette a szóban forgó nőt, hanem mert fegyver híján nem mert szembeszállni egy jegesmedvével, amelyet végül Þorgils egyik fia öl meg. A körülményekre való tekintet nélkül tehát gyáva-sággal vádolják Refrt.³⁰

A homoszexualitás deviáns viselkedésnek számított a középkori Skandináviában, ezért alkalmas volt arra, hogy ezzel gúnyolják egymást a szemben álló felek. Az ok mindkét esetben hasonló: az ellenfél vélt gyávasága. Ugyanakkor az is látható, hogy a kigúnyolt fél igyekszik megőrizni becsületét: Gísli kiáll Skeggi ellen, és súlyosan megsebesíti a lábán, Refr pedig egymaga lemészárolja Þorgilst és fiait.³¹

Némileg eltért a homoszexualitás megítélése a kereszténység felvétele előtti és utáni időszakban. A kereszténység nem tett különbséget a felek között, egyaránt elítélte azokat, akik a homoszexualitás bűnébe estek; a kereszténység előtti időszakban azonban a passzív szerep még inkább megvetettnek számított.³²

A korábban bemutatott Thorvaldsen-féle modellbe ez a két példa is beilleszthető, bár kissé más formában. Az előbb felsorolt esetekben ugyanis a hőst éri szóbeli támadás, nem pedig ő támadja környezetét. Ugyanakkor, ahogy arról már korábban szó volt, a társadalom által diktált elvárás a becsület megvédése volt. Gísli későbbi élete, amely kitesztottságban való léttel ért véget, persze tekinthető isteni büntetésnek. Valójában azonban az történt, hogy meg kellett védenie családja

²⁸ A szerző fordítása.

²⁹ Bernáth István fordítása. (BERNÁTH, 1973. 75.) „*Han það, at Refr skyldi gera mannlíkan eptir Gísli ok Kolbirni – „ok skal annarr standa aptar en annarr, ok skal nú þat standa ávallt, þeim til háðungar.*” JÓNSSON-ÞÓRÓLFSSON, 1943. 10.

³⁰ HALLDÓRSON, 1959. 130; 133–134.

³¹ JÓNSSON-ÞÓRÓLFSSON, 1943. 10–11; HALLDÓRSON, 1959. 136–137.

³² RISSØY, 2010. 24.

becsületét. Korábban ugyanis Gísli felesége, Auðr és sógornője, Ásgerðr arról beszéltek, hogy utóbbinak titkos szerelmi kapcsolata volt Vésteinnel, az előbbi testvérével. A beszélgetésnek fültanúja volt Þorkell, Ásgerðr férje. Vésteinn végül az ő felbujtására ölte meg Þorgrímrt, aki Gísli húgának, Þórdísnek a férje volt. Gíslinek bosszút kellett állnia sógoráért, Vésteinnért, és megölte másik sógorát, Þorgrímrt. A családon belüli konfliktusok végül Gísli kitaszításához, majd halálához vezettek, amelyet több mint egy évtizeden keresztül tartó bujdosás előzött meg. De Refr esetében nem merült fel ilyesmi: baljósan induló kalandjaiból rendre kivágta magát, ellenségeit legyőzte, élete pedig békésen, keresztény zarándokként ért véget. Ez utóbbi esetben tehát egyáltalán nem illeszkedik a Thorvaldsen modelljében felvázolt a tragikus véghez.

A kitaszított mint farkas

Grettir a fent említett utazásán kívül még egy alkalommal járt Norvégiában. Ekkor egy hajóról a vízbe ugorva partra úszott, és berontott egy házba, ahol egy izlandi kereskedő, Þórir két fia, Þorgeirr és Skeggi is tartózkodott. A házban lévők olyanmódon megijedtek Grettirtől, hogy tüzes fadarabokkal kezdték dobálni. Grettir elmenekült, de a ház lángra kapott, és a kereskedő fiai benn égtek.³³ Az ügyet Izlandon is tárgyalták, és Grettirt ezért, illetve más gyilkosságért is, végleg kitaszították. Ezután kezdődött meg életének utolsó szakasza, amely közel 20 éves bujdosást jelentett. Vándorlásai során végül Drangey szigetére vetődött, ahol öccsével, Illugival és szolgálójával, Glaumr-rel letelepedett. A környékbeliek a szigeten legeltető juhászoktól értesültek Grettir megérkezéséről, aki nem akarta elengedni azok bárányait:

“Sogdu þeir um heraðsmönnum, hvern vargr kominn var í eyna.”³⁴

„[A juhászok] elmondták a környékbelieknek, hogy miféle farkas érkezett a szigetre.”

A *vargr* szó már ismerős lehet, a kitaszítottak különböző elnevezéseinél találkozunk vele. Jelentései a következők voltak: 1. farkas (állat), 2. tolvaj, rabló, 3. kitaszított. Itt is egy olyan kifejezéssel van dolgunk, amely a törvénykönyvekben és az irodalomban egyaránt fellelhető. Erre Gerard Breen kutatása hívta fel a figyelmet, aki tanulmányában olyan óészaki irodalomból vett példákat összegyzett, amelyek között sok, marginális helyzetben lévő szereplő található. A kitaszítottak gyakran álnévet vesznek fel, ha idegen udvarba érkeznek, ahogy az olyan alakok is, akik titkos gyilkosságot követnek el. Ez a név gyakran egy állat neve: Úlfr (farkas), Björn (medve), Hjörtr (szarvas), Hrafn (holló), Örn (sólyom).³⁵ Grettirt ebben az esetben a juhászok nevezik farkasnak, de nem idegen tőle az álnév használata. A Grettis-saga 72. fejezetben Grettir a Hegraness népgyűlésbe megy, ahol egy

³³ JÓNSSON, 1936. 131.

³⁴ JÓNSSON, 1936. 228–229.

³⁵ BREEN, 1999. 31.

birkózó-viadalra is sor kerül. Grettir Gestr (vendég) néven mutatkozik be, de nem akar részt venni a versenyen. A megjelentek unszolására azonban úgy tűnik, kötélnak áll, de biztosítékot kér arra, hogy semmi bántódása nem esik. Ekkor egy Hafr nevű férfi hosszadalmas beszédet mond, amelyben részletezi, hogy milyen bűnök elkövetőinek nem eshet bántódása a gyűlésben, majd ezt mondja:

“Sé sá gríðníðingr, er gríðin rýfr eða tryggðum spillir, rækr ok rekinn frá guði ok góðum monnum, ór himinríki ok frá øllum helgum monnum, ok hvergi hæfr manna í milli ok svá frá øllum út flæmðr sem víðast varga reka...”³⁶

„Akárki, aki esküszegő, aki megbontja a békét vagy ezt a békeszerződést, elűzetik és kiközösítetik Isten és a jó emberek közül, a mennycsászárból és az összes szentek közül. Nem tartozhat jó emberek társaságába, és űzessék el megszegényítően, ahogy a kitaszítottakkal szokás...”³⁷

Gerard Breen magyarázata szerint, ha egy karakter egy bizonyos állat nevét kapja, vagy utalás történik rá, automatikusan meghatározza az illető sorsának további alakulását.³⁸ Ebbe az elméletbe illeszthető Grettir alakja is. Farkasnak nevezik, ez pedig egybecseng a korábban idézett jogi formulával, amely szerint ez volt a kitaszítottak egyik elnevezése. A farkasok pedig az erdőben élnek, távol az emberektől. Ezzel kapcsolatban érdemes megvizsgálni a teljes kitaszítást jelölő másik fogalmat, a *skóggangr*-t és a kitaszítottat jelölő *skógarmaðr*-t. Előbbi jelentése: erdőbe menni, az utóbbié: erdei ember. Az erdő jó menedék és búvóhely azok számára, akik a törvényen kívül állnak. Anne Irene Riisøy azonban rámutatott, hogy ezek a fogalmak nem izlandi, hanem norvég eredetűek. Annak ellenére, hogy a *skóggangr* szó elég gyakori mind az izlandi törvénykezésben, mind az irodalomban, nem reflektál a körülményekre. Izland ugyanis rendkívül szegény növényvilággal rendelkezik, kevés erdővel, aminek oka, hogy már rövidebbel a betelepülést követően felélték a rendelkezésre álló faanyagot.³⁹

A *vargr* szó a *níð*hez hasonlóan több olyan szóösszetételben is megtalálható, amelynek jogi háttere van. A *morðvargr* szó a gyilkosra vonatkozott, a *brennuvargr* a gyújtogatóra (ez a fogalom nem ismert a *Grágás*ban), a *heimsoknar vargar* pedig azokra, akik erőszakkal törtek be házakba. Ráadásul a tűzhalál rendkívül fájdalmas, és az áldozatnak gyakran nincs lehetősége arra, hogy meneküljön.⁴⁰ Itt is látható az elkövetett bűnök súlyozása, ahogy arra már korábban a *níðingsdrápa* kapcsolatán utaltunk. Annak ellenére, hogy a *brennuvargr* fogalom nem kerül elő Grettir esetében, amikor betört egy házba, és tüzet okozott, végeredményben kettőt is elkövetett az előbb felsorolt bűntettek közül. Ezek büntetése pedig a kitaszítás volt.

A farkasnak különleges szerepe van a skandináv mitológiában. Fenrir farkas, a bajkeverő Loki fia a Ragnarök idején óriási pusztítást végez, és többek közt a főisten, Óðinn halálát is okozza. Ez a *lupus in fabula*-figura egy halálos ellenség

³⁶ JÓNSSON, 1936. 232.

³⁷ A szerző fordítása.

³⁸ BREEN, 1999. 36.

³⁹ RIISØY, 2014. 105.

⁴⁰ RIISØY, 2010. 22.

megtestesítője, morális és vallási tabu. Személye folyamatos veszélyforrás a társadalomra nézve – ezért is történt a mítosz szerint, hogy az istenek megközték Fenriert, hogy az ne mozdulhasson többé.⁴¹ Grettir alakját is így látják a Drangey környékén élők: folyamatos veszélyt jelent a közösségre, amelynek elrabolja a birkáit. Alakjának marginális, társadalmon kívül álló voltát csak még inkább kihangsúlyozza egy vadállattal való azonosítása. Elkerülhetetlen, hogy végül ellenségei végezzenek vele.

A kereszténység felvétele után bizonyos bűnök elkövetőit haláluk után azzal sújtották, hogy nem engedélyezték számukra a templom melletti temetést. A *brennuvargr* mellett ilyen volt a *heimsókn vargr* is, amely kifejezés azt a benyomást kelti, hogy a későbbi tettes vadállat módjára lesben áll, és várja, hogy rátámadhasson valakire az otthonában. A korai germán társadalomban a ház privát és védett területnek számított. Aki betört, annak a szándékai kizárólag életpellenesek lehettek. Végül érdemes ismét megemlíteni a *morðvargr* fogalmat, amely a gyilkosságra vonatkozik. Ezek a tettek maguk után vonták az egyház haragját, a bűnös pedig kitaszítottá vált. Az ilyen típusú tetteket *níðingsverk*-nek (becstelen, gyáva ember tettének) hívták. Ide sorolták a boszorkányságot és a varázslatot is, amire szintén található példa a *Grettis sagában*.

„Þat hafði verit lög hér á landi, at eigi var bannat at blóta á laun eða fremja aðra forneskju, en varðaði fjörbaugssök, ef opinbert yðri.”⁴²

„Az volt a törvény az országban [Izlandon], hogy senkit sem ítélték el, ha áldozatot mutatott be, vagy ha más boszorkányságot művelt [titokban], de három évre kitaszították, ha nyíltan művelték.”

Grettirrel ellenségei úgy végeznek, hogy egy elvarázsolt farönköt úsztatnak a szigethez. Þorbjörn ǫngull (Kampós Þorbjörn) nevelőanyja, Þúríðr rúnákat vésett a rönkre és elátkozta azt. Grettir ugyan észrevette a rossz szándékot, de a tüzelőt gyújtó szolgálja végül kihalásztta azt a tengerből. Amikor Grettir rávágott a fára fejszéjével, saját lábát is megvágta, így képtelen volt lábra állni és felvenni a harcot az ellenségeivel. Bár Grettirt kitaszítottként szabadon megölhette bárki, gyilkosait mégis kitaszításra ítélték tettük becstelensége miatt.

„Frændum þeira Grettir ok Illuga líkaði stórilla, er þeir fréttu vígin, ok tóku svá upp, at Ǫngull hefði gort níðingsverk, at drepa dauðvána mann, ok í annarri grein um fjölkynngi...”⁴³

„Grettir és Illugi rokonai nagyon rosszul fogadták a gyilkosság hírért, és úgy találták, hogy Kampós [Þorbjörn] becstelen tettet hajtott végre azzal, hogy megölt egy haldokló embert, ráadásul boszorkánysággal.”⁴⁴

⁴¹ JACOBY, 1974. 112.

⁴² JÓNSSON, 1936. 245.

⁴³ JÓNSSON, 1936. 265.

⁴⁴ A szerző fordítása. Az eredeti szövegben szereplő *vígin* természetesen az emberölés (*víg*) kategóriájába tartozó cselekedetre utal, de a fordítás szempontjából szerencsésebbnek tűnt más kifejezést használni.

Érdemes megemlíteni a kitaszítottak gyermekeit is, akikről a *Grágás Az öröklésről (Arfa-páttir)* című fejezetében olvashatunk.

„*Þat barn er oc eigi arfagengt er sa maðr getr er secr er ordinn scogarmaðr. Þoat hann geti við sinni kono siálfs. sa maðr heitir vargdropi.*”⁴⁵

„*Az a gyermek sem törvényes örököse egy nőnek, aki olyan kitaszított férfitől származik, akit erdei embernek mondanak. Az ilyent farkaskölyöknek (kitaszított gyermekének) nevezik.*”⁴⁶

Összegzés

A középkori skandináv források jelentős része érinti a deviáns, a társadalom által el nem fogadott viselkedésre vonatkozó eseteket, amelyek az enyhébb morális kihágásoktól egészen a különös kegyetlenséggel elkövetett gyilkosságig terjedhetnek. Megállapítható, hogy ezen társadalmi elemek közösségtől való távoltartása, jogaitól való megfosztásának koncepciója részletesen ki volt dolgozva a középkori skandináv társadalomban. Ugyanakkor a társadalomból kivetett egyének az irodalmi érdeklődés középpontjába kerültek, ahogy arra más, kontinentális párhuzam is utal. A kitaszítottak egyszerre voltak megvetett, de nagy figyelemmel kísért részei a társadalomnak. Ezt az állítást erősíti, hogy alig akad olyan nemzeti sagája, amelynek ne lenne legalább egy szereplője, aki kitaszított.

A forráskritikai szempontok figyelembevétele és alkalmazása mellett is kijelenthető, hogy az izlandi nemzeti sagák alkalmazhatóak arra, hogy rekonstruáljuk, hogyan gondolkodtak a 12–14. századi szerzők őseikről, elődjeikről. Izland ebben az időben már keresztény volt, és norvég befolyás alá került. Ezek miatt is izgalmas kérdés a források értéke, megbízhatósága. A kereszténység felvétele ugyanis egyet jelentett az írásbeliség megjelenésével. A sagák és a törvények addig csak szójhagyományként éltek a társadalomban. Ennek az elméletnek a kutatója, Gísli Sigurðsson arra figyelmeztet, hogy oka van annak, miért éppen ezek a történetek kerültek lejegyzésre. Ha például egy terjedelmes családfát látunk, amelynek az elején egy rangos ember áll, akkor ez valószínűleg Izland egy adott részén egy család legitimizációját jelentheti. Ennek nyomán valószínű, hogy olyan témákat örökítettek meg, amelyeket valamilyen oknál fogva fontosnak tartottak, és ami fontos volt a társadalomnak.⁴⁷ A társadalom békéjének megőrzése biztosan ezek közé tartozott, és ez egyaránt célja volt a pogány és a keresztény világnézetű Izlandnak.

⁴⁵ FINSEN, 1974. 224.

⁴⁶ A szerző fordítása.

⁴⁷ SIGURÐSSON, 2013. 408–409. Az ún. *oral culture*, vagyis szóbeli hagyománnyal kapcsolatban lásd még SIGURÐSSON, 2004; DANIELSSON, 2008.

Felhasznált irodalom és rövidítések

BERNÁTH

- 1973 *Három izlandi történet.* Ford: BERNÁTH István. Budapest, Szépirodalmi Kiadó, 1973.
 2016 *Egils saga.* Ford.: BERNÁTH István. Budapest, Corvina Kiadó, 2016.

BREEN

- 1999 BREEN, Gerard: *The Wolf is at the Door*: Outlaws, Assassins, and Avengers Who Cry „Wolf”. *Arkiv för nordisk filologi*, 114. (1999) 114. sz. 31–43.

BYOCK

- 1988 BYOCK, Jesse L.: *Medieval Iceland – Society, Sagas, and Power.* Berkley – Los Angeles – London, University of California Press, 1988.
 2001 BYOCK, Jesse L.: *Viking Age Iceland.* London, Penguin, 2001.

CLUNIES ROSS

- 2010 CLUNIES ROSS, Margaret: *The Cambridge Introduction to the Old-Norse-Icelandic Saga.* Cambridge, Cambridge University Press, 2010.

DANIELSSON

- 2008 DANIELSSON, Tommy: *On the Possibility of an Oral Background for Gísla saga Súrssonar.* In: *Oral art forms and their passage into writing.* Eds.: MUNDAL, Else – WELLENDORF, Jonas. Copenhagen, Museum Tusulanum Press, 2008.

FINSEN

- 1974 *Grágás: Konungsbók. Genoptrykt efter Vilhjálmur Finsens udgave 1852.* Red.: FINSEN, Vilhjámur. Odense, Universitetsforlaget, 1974.

GUÐMUNDSSON-ÓLASSON-NORDAL-TÓMASSON

- 1993 *Íslensk bókmenntasaga Vol. 2.* Rit.: GUÐMUNDSSON, Böðvar – ÓLASSON, Vésteinn – NORDAL, Guðrún – TÓMASSON, Sverrir. Reykjavík, Mál og menning, 1993.

GYÖNKI

- 2017 GYÖNKI Viktória: *Grágás – A középkori Izland első írásos törvénykönyve.* (<http://ntf.hu/index.php/2017/08/16/gragas-a-kozepkori-izland-első-irasos-torvenykonyve/> – Utolsó letöltés: 2017. 08. 16.)

HALLDÓRSON

- 1959 *Kjalnesinga saga. Jökuls þattr Búasonar. Víglundar saga. Króka-refs saga. Þórðar saga hreðu. Finnboða saga. Gunnars saga keldugnúpsfífls.* Rit.: HALLDÓRSON, Jóhannes. Reykjavík, Hið Íslenska Fornritafélag, 1959.

HELLE

- 2003 *The Cambridge History of Scandinavia, Vol. 1. Prehistory to 1520.* Ed.: HELLE, Knut. Cambridge, Cambridge University Press, 2003.

IVERSEN

2017 IVERSEN, Frode: The Urban Hinterland: Interaction and Law-Areas in the Viking and Medieval Norway. In: *Viking-Age Transformations – Trade, Craft and Resources in Western Scandinavia*. Eds.: GLØSTAD, Zanette T. – LOFTSGARDEN, Kjetil. London–New York, Routledge, 2017.

JACOBY

1974 JACOBY, Michael: *Wargus, vargr, „Verbrecher“, „Wolf“: eine sprach- und rechtsgeschichtliche Untersuchung*. Uppsala, Almqvist Wiksell, 1974.

JÓNSSON

1936 *Grettis saga Ásmundarsonar. Bandamanna saga. Odds þattr Ófeigssonar*. Rit.: JÓNSSON, Guðni. Reykjavík, Hið Íslenska Fornritafélag, 1936.

JÓNSSON–ÞÓRÓLFSSON

1943 *Vestfirðinga sogur*. Rit.: JÓNSSON, Guðni – ÞÓRÓLFSSON, Björn K. Reykjavík, Hið Íslenska Fornritafélag, 1943.

JØRGENSEN

2014 JØRGENSEN, Torstein: „Killings, Unfortunately, Take Place More Often Here than Anywhere Else“: Civil and Clerical Homicide in Late Medieval Norway. In: *New Approaches to Early Law in Scandinavia*. Eds.: BRINK, Stefan – COLLINSON, Lisa. Turnhout, Brepols, 2014.

MILLER

1990 MILLER, William Ian: *Bloodtaking and Peacemaking: Feud, Law, and Society in Saga Iceland*. Chicago, University of Chicago Press, 1990.

MUNCH – KEYSER

1846 *Norges gamle Love indtil 1387: Norges Love ældre end Kong Magnus Haakonssøns Regjerings-Tiltraedelse i 1263*. Red.: MUNCH, Peter Andreas – KEYSER, Rudolf. Christiania, 1846–1895.

PÁLSSON

1969 *Íslendingabók, Landnámabók*. Rit.: PÁLSSON, Hermann. Reykjavík, Hið íslenska Fornritafélag, 1969.

POILVEZ

2017 POILVEZ, Marion: *The Geography of Outlawry: Iceland as a Natural Prison?* (https://www.academia.edu/32219593/The_Geography_of_Outlawry_Iceland_as_a_natural_prison – Utolsó letöltés: 2017. 04. 29.)

RISØY

2010 RISØY, Anne Irene: Outlawry and Moral Perversion in Old Norse Society. In: *Bodies of Knowledge: Cultural Interpretations of Illness and Medicine in Medieval Europe*. Eds.: LEE, Christina – CRAWFORD, Sally. Oxford, Archeopress, 2010.

- 2014 RIISØY, Anne Irene: Outlawry: From Western Norway to England. In: *New Approaches to Early Law in Scandinavia*. Eds.: BRINK, Stefan – COLLINSON, Lisa. Turnhout, Brepolis, 2014.

SIGURÐSSON

- 2004 SIGURÐSSON, Gísli: *The Medieval Icelandic Saga and Oral Tradition: a Discourse on Method*. Cambridge, Milman Parry Collection, 2004.
- 2013 SIGURÐSSON, Gísli: Past Awareness in Christian Environments: Source-Critical Ideas about Memories of the Pagan Past. *Scandinavian Studies*, 85. (2013) 3. sz. 400–410.

THORVALDSEN

- 2011 THORVALDSEN, Bernt Øyvind: The Níðingr and the Wolf. *Viking and Medieval Scandinavia*, (2011) 7. sz. 171–196.

ZILMER

- 2005 ZILMER, Kirstel: *'He drowned in Holmr's sea – his cargo-ship drifted to the sea-bottom, only three came out alive' – Records and representations of Baltic traffic in the viking age and the early middle ages in early nordic sources*. Tartu, Tartu University Press, 2005.

Gyönki, Viktória

Deviance, Crime and Outlawry in Medieval Iceland

Outlawry is one of the strictest punishments known from medieval Scandinavian law codes. The aim of this paper is to introduce the types of crime the punishment of which was outlawry. These crimes were usually against life and body and were especially brutal. The paper aims to seek answers for what was perceived as deviant behaviour in medieval Iceland by analysing a family saga. The paper also discusses how criminals, who committed contemptible acts, were presented as heroes in literature.

